

'Je hebt een lichaam, maar je bent het ook'

MARC VAN DIJK

Vrouwen die borstkanker hebben gehad, mannen en vrouwen die aan hals- of hoofdkanker leden en die als gevolg daarvan een borst, neus, oor of oog moeten missen. Voor een grootscheeps filosofisch onderzoek interviewt Jenny Slatman momenteel mensen met littekens.

Ze heeft er een prestigieuze Vidi-onderzoeksbeurs voor gekregen, en werkt al enkele jaren aan het project. Slatman ziet zichzelf als een filosofisch antropoloog, die veldonderzoek moet verrichten, in plaats van enkel in de studeerkamer te verblijven.

De vraaggesprekken zijn intens, er gaat zelden een interview voorbij zonder dat de ondervraagde moet huilen. Als er wordt ingegrepen in de materie van een lichaam, gebeurt er volgens haar 'iets essentieels'. Slatman: "Sommige mensen zeggen: 'Ach, hoe je lichaam eruitziet, dat is niet het belangrijkste. Het gaat om je geest.' Ik hoor van alle mensen die ik ondervraag dat dit niet klopt. Een amputatie, een ingreep, een litteken, het laat enorme sporen achter. Het geeft ze een identiteit. Het is niet: 'Ik heb geen oor meer, maar dat maakt niet uit, ik blijf wie ik ben.' Geen mens zegt dat."

Haar eerste studie was fysiotherapie. Toen ze die opleiding voltooid had, begon ze direct aan filosofie. Die tweede studie financierde ze met haar werk als fysiotherapeut. Ze promoveerde op de Franse filosoof Maurice Merleau-Ponty, in wiens werk lichamelijke centraal staat. Dat ze nu onderzoek doet naar het menselijk lichaam, lijkt dus niet meer dan logisch. Toch vond ze haar onderwerp pas echt nadat ze colleges filosofie ging geven aan psychologie-studenten. Om persoonlijke identiteit direct invoelbaar te maken voor deze studenten zon-

We zijn vertrouwd met ons lichaam, maar het blijft ons óók vreemd, zegt de Maastrichtse filosofe Jenny Slatman. Héb ik een lichaam, of bèn ik een lichaam? En hoe zit het met de geest?

der filosofische achtergrond besprak ze met studenten ervaringen van mensen die hand- en gezichtstransplantatie en cosmetische chirurgie hadden ondergaan.

Verdere verdieping in lichamelijke resulteerde in het boek 'Vreemd lichaam' (2008,) dat deze maand in een Engelse versie verschijnt. Daarin heeft Slatman haar inzichten aangescherpt, en haar analyses heeft ze in een internationale context geplaatst: 'Our Strange Body'.

U spreekt van ons 'vreemde lichaam'. Hoe kan ons eigen lichaam ons vreemd zijn?

"Allereerst moet ik dan specificeren hoe ik dat woord 'vreemd' bedoel: niet per se als 'raar' of 'afwijkend', maar als het tegenovergestelde van 'eigen'. Dat je het lichaam als vreemd en als eigen kunt ervaren, kun je al merken aan twee alledaagse varianten in de manier van praten over je lichaam. Soms zeg je: 'Ik ben mijn li-

chaam', en soms: 'Ik heb mijn lichaam'.

In de eerste variant benadruk je de eigenheid, in de tweede de vreemdheid. Er is sprake van een 'ik' die een lichaam 'heeft'. Daar zit distantie in. Het is een doorgaans onbewust gehanteerd, maar veelzeggend verschil."

Beide verwoordingen zijn gangbaar, de tweede hoor je zelfs vaker dan de eerste. Hebben we die beide zienswijzen altijd gehad?

"Nee, we kunnen er pas zo naar kijken sinds we het lichaam als iets zelfstandigs zijn gaan opvatten. In de Oudheid en in de Middeleeuwen werden lichaam en ziel nog in hoge mate als een eenheid beschouwd. Alles wat leeft – planten, dieren en mensen – leefde dankzij een ziel of levensadem. Sinds de zeventiende-eeuwse filosoof René Descartes zijn we het lichaam gaan beschouwen als een op zichzelf staande substantie, een *res extensa*. Een ding, waar je in kunt snijden en dat je kunt ontleden. Descartes bracht als vader van de moderne filosofie de scheiding tussen lichaam en geest aan. Er bleef in zijn ogen weliswaar een geest bestaan, om mee te denken, maar die was niet nodig om het lichaam te laten leven of bewegen. Want dieren leven en bewegen ook, en die hadden in Descartes' ogen geen ziel. De Franse filosoof De Lamettrie ging nog een stap verder: hij beschouwde het lichaam als een machine. Ook het denken, het willen, de rationele vermogens van de mens – alles is volgens hem terug te brengen tot de materie."

Zie daar de materialistische mensvisie die nu het heersende paradigma is in de wetenschap.

"Inderdaad. De gedachte dat wij 'ons brein zijn' leeft breed, neurologie viert hoogtij, het discours is materialistisch. En toch is daar iets ▶